

LOKALSAMLING
08.373

Den

nærværende Tilstand

af

Undervisnings - Anstalterne

paa Bornholm,

med

Forslag til deres muelige Forbedring;

ved

Eliester Gad,

Sognepræst til Røe-Menighed paa Bornholm.

Copenhagen, 1803.

Etrykt hos Joh. Nub. Thiele.

Førerindring.

Fra den første Tid af, at jeg, som Prest, kom til Bornholm, følte jeg, at en af dette Lands betydelige Mangler bestod i, at det savnede Landsbyeskoler. De sande Næringer, hvil man her, lige indtil denne Tid, har været ubekommet i denne saa vigtige Post, kender jeg ikke. Noglegange skal der in mellem Geistligheden tilforn været ventileret derom; men altid forsøgtes.

I midlertid er det en Mangel, som ikke længere burde taales. Jeg har i Korthed beskrevet Undervisnings-Anstalternes Beskaffenhed paa Bornholm, og foreslaat, hvorledes jeg troede de kunne forbedres; om jeg i mit Forslag har været heldig eller ikke, måne Ryndigere bedømme. — Min Hensigt er, at ville gavne. — Jeg har skrevet saaledes, at jeg paa eengang

Den
høiforordnede Commission
for
de danske Landsbyeskolers Forbedring
være disse Bladet helligede
af
Forfatteren.

havde haade Vedkommende, paa hvem Mangelens Afhjælpning eaentlig beroer, og Landets egne Indvaanere for Dine; hine vilde jeg blot giøre opmærksomme, disse vilde jeg tillige overbevise og overtale; desaarsag har jeg skrevet i et saadant Sprog og saadan Tone, som jeg nodrendigen maatte skrive, for at blive læst og forstaet, og for at virke paa Menigmand. Maatte Vedkommende heraf ledes til, at lade deres Opmærksomhed i denne Henseende ogsaa falde paa Bornholm! Maatte Bornholmerne selv heraf fare, mere levende at kiende og føle deres Mangel, og derved blive saameget villigere til at udrede de Bidrag, ved hvilke bedre Undervisnings-Missager alleene kunne blive indførte! Maatte de fra saamange Sider elskværdige Bornholmers blive mere oplyste, bedre og lykkesigere; saa blev et af mine varmeste Ønsker opfyldt.

Smange Henseender har Bornholm sine Indretninger for sig selv, ganske forskellige fra de øvrige danske Provindser. Bornholm har Herligheder, Friheder og Lettelser, som ingen anden dansk Provinds kan rose sig af. Selveier var og er den bornholmske Bonde i egenligste Forstand, Stavnshaandet kiendtes nok aldrig her. — Udskrivning til Krigstjeneste udenfor Landets egne Ryster, veed man ikke af. Her er intet Slags Hoverie. Her betales ingen Extra-, ingen Folke- eller Familieskat. Kort, Bornholm har Herligheder og Friheder, der, om man maatte bruge det Udtynk, kunde synes at giøre den til Kieledæggen blandt Statens øvrige Provindser. Men den har eg sine Mangler, Mangler, som, saa lange de ikke afhjælpes, stedse ville hindre den fra at blive, hvad den for lang Tid siden kunde og burde have været. Den har Mangler, der ikke alleene for en stor Deel giøre hine hyperlige Herligheder umyttige, men foraarsage endog, at de vorde skadelige. Den har Mangler, som ingen

anden Provinds veed af at sige, og for hvilc Afschipling man endnu har været saa lidet bekymret, at Bornholm i disse Henseender kunde betrages, som et af Statens misundte og forsømte Stedborn. Iblant de flere Ting, som maatte være nedvendige for en Stats og folkelig og for en Provindses sande Wel, regner jeg Oplysning, Agerdyrkning, og de Fattiges rigtige og hensigtmæssige Forsorgelse, for nogle af de væsentligste Poster; ligesom disse tre Ting i en Stat mere eller mindre ved passende Foranstaltninger befordres eller forsømmes, saaledes vil man uden Twivl og beslunde, at Statens sande Wel tager til eller af.

Forgiveves uddeler man store, uoverseelige Jordstrækninger til en Stats Beboere. Forgiveves skenker man dem alle muelige Friheder. Forgiveves gør man Algrivterne faa, og Byrdene leste, dersom man ikke illige bører Omsorg for disse tre rigtige Punkter. De vankundige Besboere ville aldrig vide, tilsværligen at asbenytte de givne Hærligheder, og, em endog Jordsmonet var af Naturen saa forbedret gavmildt, at det, uden sunderlig Konst eller den fuldkommens Dyrkning, som Oplysning veileder til, gav Overflodighed af sig, vilde dog Overflodighed og Frihed, parrede med Vankundighed, føde saamogen Horden, saa mange uskyldige Lidensfaber, Laster og Elendighed-

heder

heder af sig, os de bundne Slaver indaskee vilde være lykkeligere, end disse blot udvores frie. Desuden, hvor frie og velhavende man end i Almindelighed maatte være, vil der dog altid blive en stor Mængde, som baade med og uden egen Skyld er fattig; mange ville der altid blive, som ved hættende Lediggang føge deres Ophold; Mængden af disse er sædvanlig lastefuld; den ene Aftom bliver værre end den anden, og hvormeget disse bidrage til Usædeligheds, Lasters og Elendigheds Udbredelse i et Land, kan kun den fuldkommen forestille sig, der af Erfarenhed har lært det.

Hensigtmæssige Foranstaltninger til Oplysnings, d. e. til myttig Kunstsakbs, Sædelsigheds og ægte Moralitets Udbredelse anseer jeg dersor som Grundstenen til al borgerlig Held og Lyksalighed. Dernæst ligedanne Foranstaltninger til Agerdyrkningens Forbedring og til de Fattiges bedst muelige Forsorgelse, med hvilket sidste jeg fornemmelig mener en saadan Foranstaltung, at alslags omgaaende Bettelrie aldeles kunne afflettes, og de for det hele borgerlige Samfund ikke allene unyttige, men endog ubeskrivelig Fradselige omgaaende Bettelre saaledes forsorges, at de, i Forhold til Alder og Svaghed, kunde baade forpligtes, ja twinges til een eller anden myttig Snyssel, og tillige erholde en god Menneskeheden værdig og passende Underholdning.

Men

Men ingen af disse Dele findes paa Bornholm, i det mindste ikke saaledes, som de kunde og burde være, for at frenvirke det meest muelige Gode.

Hvad de Fattiges Forsorgelse angaaer, da haves paa hele Landet aldeles ingen ordentlig, efter bestemte Love indrettet Foranstaltning *); og i Henseende til Agerdyrkningen, saa seer man aldeles intet Spor til de Forandringer og Forbedringer, som andre Steder ere gjorte; nei! næsten altting er her, som det altid har været.

Dog vide vi, det er vor faderlige Regerings Willie, at de samme Forbedringer, som lykkeliggjore andre Steder, ogsaa her skulle indføres, og at Aarsagen, hverfor vi i disse og flere Henseender staae saa langt tilbage fra andre Steder, ikke er at sege hos Regieringen, men snarere hos os selv. Maaskee have vi ikke med tilberlig Lydelighed og Varme gjort Regieringen opmærksom paa vore Mangler? — Maaskee have vi,

*) Ved vor oplyste og retsindige Amtmand Mandixes Omhu have vi grundet Haab til at faae disse Mangler forbedrede. Om Fattigvesenet har han noelig fra de fleste Embedsmænd paa Landet indhentet Oplysning; og i Henseende til Agerdyrkning, Udstiftning, Indbegning &c. har han ved adskillige Lejligheder lovet at muelig Assistance. Paa Sandflugts-Dæmpningen arbeides med Alvorlighed.

vi, naar Regieringen nu og da vilde foranstalte eeu eller anden Anordning til Forbedring, ikke villig rakt hielpsomme Hænder dertil? Ja! hvad være er — maaskee have vi med en vis Egensindighed, som var en Folge af, at vi forstode det ikke bedre, endog modsat os, naar een eller anden Forbedring var paa Veie? og saaledes baade svækket Lusten hos Oprigheden til at foreslaae, og hos Regieringen til at udføre nyttige Foranstaltninger. Men disse Hindringer, haaber jeg, skulle ikke mere finde Sted. Vi ere ikke mere saa aldeles uvindende, og derfor heller ikke urimelig egensindige. Vi kiende vore Mangler. Vi ønske dem afhulspne, og ere villige, dertil at giøre alt, hvad vi formaae. I denne Henseende frembyder og jeg her, hvad der staar i min Magt; saa gierne vilde jeg bidrage noget til dette Lands almindelige Wel, og derved, om mueligt, afbetaale lidt paa den store Gield, jeg er Bornholmerne skyldig *), hvilket jeg troer, efter min Stilling, bedst at kunne skee, ved at giøre

*) Ikke allene som Embedsmænd har jeg modtaget megen Godhed paa Bornholm; men, da Lynilden, for to Aar siden nedstog og opbrændte min paa-boende Præstegård med alt, hvad jeg eiede, blev jeg ved denne Lejlighed saa broderlig tagen under Arme, at jeg aldrig kan tilbagebetale denne Gield, og aldrig vase mig skonjom eller taknemmelig nok.

giøre saavel andre Vedkommende, som os selv opmærksomme paa vores Underviisnings-Anstalter s Beskaffenhed. De twende andre Gienstaude berettede jeg fungs fortælig, fordi jeg ønskede, at disse Vink deels maatte giøre os selv opmærksomme ogsaa paa disse Mangler; deels at en eller anden mere kynlig maaßke der ved knude vælles til at fremstille dem saaledes, som de ere, og opgive passende Midler til deres Afhjælpning.

Hvad der med god Grund sætter enhver Fremmed i Forundring, enhver til Landet kommende Religionslærer, saavel som enhver Religiens, Sandheds, Ordens og Landets Ven, i Bekymring, det er Underviisningsvæsenets usle Forfatning.

Rigtig nok have vi her, som vel i alle christelige Lande, haade Kirker, Præster og Døgn! Rigtig nok bliver her, som andre Steder, also En- og Fesidage prædiket og sunget. Men Grundvolden — det, som skulde giøre, at Kirken og Præsten, Prædiken og Sang kunne være til Nutte — til Oplysnings og Dyds Udbredelse, denne mangler aldeles; thi vi have paa det hele Land — næppe skulde man troe det — vi have ikke en eneste Landsbyhøjskole — ikke et eneste fast

eller

eller bestemt Sted, hvor den opvoksende Ungdom kan thes høje, for at blive undervist i det, som ingen dansk Christen bør være uvidende om — i at læse i en dansk Bog, og forstaae den christelige Religions første Grunde. Paa en Tid, da vor viise Regierung har gjort saamange hyperlige Anstalter til Oplysnings Fremme — da man i andre Provindser ikke allene opbygger Skoler i Mængde, og ordner dem med saa roesværdigen Omhu haade i Henseende til Beliggenhed og Indretning, men anlægger endog Seminarier, hvor duelige Lærere til disse Skoler kunne blive dannede — paa denne Tid er Bornholms Underviisningsvæsen endnu i samme Forfatning, som ved Reformationens Slutning — paa denne Tid synes ikke en eneste Oplysningsven, ikke en eneste Patriot at tage Bornholm i Betenkning; ja saa forglemte synes vi endog i denne Henseende at være, at selv vor øde, for Almucoplynsing saa virksomme Guldborg i sin Grundridis til det danske Underviisningsvæsens Fremgang og Tilstand, finder Lejlighed til at omtale, hvad der i denne Henseende et foranstalter for Færøerne, Jylland og Grenland; men ikke til med et eneste Ord at omtale Bornholm. Ja, det er ikke allene paa Landet, eller, som det her kaldes, Voerden, at vi mangler Skoler og Underviisnings-Anstalter; men selv i nogle af Kibstæderne. —

Selv

Selv Landets Hovedstad, Ronne, er i denne Henseende slet ikke bedre forserget; denne By, som bestaaer af 6 til 700 Huse, og har 25 til 2600 Indvaanere, har ikke engang en dansk Skole. En latin Skole har den, men denne er og kan efter sin Bestemmelse ikke være for den større Viængde; den er og kan ikke egentlig være almeennægtig; og hvor onskelig det end for enkelte af Landets Borgere og Embedsmænd er, at vi have denne latiniske Skole, saa synes det dog saare bagvendt, at man i en dansk Købstad har tenkt paa, at giøre Anstalt til Undervisning i Latin, Græsk og Ebraisk, men ikke til Undervisning i at læse og skrive Dansk. Enhver nos- genlunde forstandig Borger indseer ogsaa dette. Mange for deres Børns Wel omhygqælige For- ældre bækslage sig heiligen i denne Henseende, og maae, for dog at giøre noget, henvise Børnene til denne eller hin, der, som oftest, fordi den ikke kan eller vil ernære sig paa anden Maade, paaraager sig at give Ungdommen Undervisning; og hvortredes denne Undervisning da bliver, det kan vel enhver lettelig slutte. Som oftest mangler en saadan Pugestoles Forstander eller Forstanderske ikke allene de nødvendigste Kundskaber, men og den Sædelighedsfølelse — den Agt for Orden, Velanständighed og Dyd, uden hvilken endog den bedste Undervisning lidet eller intet

nytter;

nytter; ja, saa aldeles uændig er stundum et saas dant Subjekt, at jeg selv engang har seet en Kone i Ronne medgive sin lille Son, som skulle gaae i Skole, en Pægel Brændeviin, ligende: Giv Skolemesteren denne, og beed ham, dermed at trakttere sig i Eftermiddag, da han jo har sagt, det er hans Geburisdag. Som sagt, saa skeet — Drengen gik, kom tomhaendet, hastig og glad tilbage; thi de havde alle faaet Lov om Eftermid-dagen. Min Gud! sagde jeg, lader man en saas dan Karl give Born Undervisning? og Svaret blev: Ja! hvad skal man giøre? selv har jeg ikke Tid eller Noe; noget skulle de dog lære, og, saalænge de ere der, veed man, hvor de ere. See, disse ere de almeene Anstalter for Unders- viisningen i Landets Hovedstad Ronne!! Sidt, mon ikke meget bedre er det i nogle af de andre Købstæder. I Aakirkeby har man vel en dansk Almueskole, som, saavidt jeg veed, er baade for Byen og Sognet; men den er, uagtet Præ- stekalder er det største og bedste, saa ussel aflagt, at en Muursvend, denne Skoles forrige Mester, ikke fandt sin Regning derved, men nedlagde sit Embede, og tog Muursteen igien, som den, der indbragte mere.

I Nørre er og en dansk Almueskole for Købstæden allene; uden Twivl den bedste, vi have paa Landet. Skolehuset er nyt, højt, hylt og

rum-

rummeligt; den har for nærværende Tid, efter Vedkommendes Sigende, en meget duelig Lærer, og han er, formedelst Borgerernes her til Lande sielbne Enighed og Omhu for nytteige Foranstaltninger, dog nogensledes taalelig aflagt.

Kibstaden Svaneke har og en dansk Almueskole, som for nærværende Tid forestaaes af en gammel Underofficer, efter Sigende, en brav Mand; men naturligvis ikke det, som en saa dan Mand burde vere. Ogsaa denne Skole er heel maadelig indrettet og aflagt. I den lille Kibstæd Hasle har man og i de senere Tider, ved Præstens og Magistratens Omhu, haaret en dansk Skole; men ogsaa denne er saa ussel aflagt, at man nu over i to Aar ingen nogensledes duelig Skoleholder har haaret saa. Steders nærværende Degrn, Hr. Friderich Hjorth, en til Ungdoms-Undervisning ligesaa velbegavet, som ualmindelig stiftig Mand, forestaaer Skolen for nærværende Tid. Forresten haves i Allinge og Sandvig, to ikke saa meget smaa Byer, saavel som paa det hele øvrige Land, ikke en eneste Skole, eller nogen Slags offentlig Anstalt til Ungdommens Undervisning. Det eneste, som maaske kunde kaldes offentlig Foranstaltung, er, at ethvert Sogns Degrn (paa nogle Steder folger Præsten med) reiset ud, fra Michelsdag til Maaske, engang hver Uge, nu til een og nu til en anden

Gaard,

Gaard, hvor de nærmest tilgrændende Born skulle samles. Paa de fleste Steder modet hvæt Barn, formodelst Gaardenes Fraliggenhed, ikke mere end firea til femgange om Aaret. Undervisningen begynder Kl. 10 Formiddag og ender Kl. 12; i disse to Timer laves, laves indenad og udenad, deels i Katechismo, deels i Lærebog, alt efter Vorernes forskellige Alder og Fremgang, hvortil letteligen indsees, at denne Undervisning, endog af den dueligste Lærer, er utilstrækkelig og næsten umulig, saamet mere, som dette er den eneste Undervisning, den bornholmske Almue-Ungdom af nogen ordentlig Lærer bliver givet; thi vel katechiserer Præsten hver Søndag offentlig i Kirken, men dermed bor, som jeg mener, ligesaa meget haves Hensyn til de Eldre, som til Ungdommen, og Præstens Undervisning for Confirmandere er jo indskrænket til disse alleue.

I midlertid var det grov Usandhed, om man sagde, at den bornholmske Almue i Almindelighed var ganske ligegyldig for deres Vorres Oplysning, eller at Almuen, i det Hele betragtet, her var udmarket uvidende fremfor paa andre Steder; nei, man føler ogsaa her Trang til Oplysning, man begynder temmelig almindelig at erklaende dens Ward, og hjälper sig, saa godt man kan, for det meeste paa følgende Maader:

B

Vaa

Paa nogle Steder have Forældrene berved, at de vare meget nemme og vittige, lært saameget i Ungdommen, eller sidenefter saaledes evet sig, at de selv kunne lære deres Børn den første og nødvendigste Læsning. Vistnok det naturligste og bedste! hvorfore man og næsten altid erfarer, at de Barn, som ere blevne undervisie hjemme af egne Forældre, ikke allene læse tydeligere og forståndigere, men ere ogsaa langt bedre i Sæder og Opførelsel, end den øvrige Maengde. Men. desværre! der ere endnu kuns faa, som kunne og ville. Almindeligt er det, at der eet eller to Steder i enhvert Sogn sidder i et lidet Huus en gammel Mand eller Kone, som, træ eller kied af andet Arbeide, paatager sig at undervise, og til disse sender da gierne den længere Deel sine Born. De saakaldte Hocnemmete eller rigere Bonder holde gierne nu og da en tra til fire Uger af Gangen en Skolemester i deres eget Huus. Vi have her paa Landet voesten altid nogle forulykkede Personer; Mennesker, der i Ungdommen have haft en Slags bedre Opdragelse; saadanne, som, fordi deres Forældre vare velhavende, og de selv bestemte til Seefart, have, foruden Læsning, lært noget at skrive og regne. Efterat disse have i nogen Tid tumlet sig i den større Verden, tilsat deres lidet Formue, stundum Helbrede og Moralitet med, komme de omstider tilbage til det

lære

klare Fødeland. De første Uger finde de Opholdet ved den almindelige Giestfrihed; men det kan ikke være bestandig, desaartsag ther man til en eller anden Gaard af Familien. Ved at fortælle om sine Reiser, sine Hændelser og Bedrifter, opvarkker man baade en Slags Medlidenhed og Agtelse. Spilles der et Slag Trefort (Almuens almindelige Lysspil), eller ligger der hændelsesvis et Stykke Krede paa Bordet, strax opkrives da adskillige Steders og Personers Navne; ved Siden af disse sættes Datum og Aarsal, og undertiden et vidtligstigt Stykke af Søren Matthisens Regnebog; berved opvarkker man de Tilsidesværende Beundring, og det bliver ingen Tvivl om, at Manden jo er en hyndig Mand. Han bliver Husets, Sognets, Herredets, ja undertiden det halve Lands vigt og brede omtalte og estersøgte Skolemester, hvilket han vedbliver at være, indtil han enten gribet et anden Mærtingsvei, eller forfalder saa dybt, at han bliver aldeles uisterrettelig, eller en anden nn af samme Slags færdriver ham. Om derfor Almuen end ikke kan beskyldes for, at være ligegyldig mod Oplysning — om den end ikke kan siges at være sædeles uridende fremfor paa andre Steder, saa seer man dog heraf, at sand Oprøsning paa denne Maade ikke kan ventes. En vis Trædskhed og naturlig Vittighed — en vis meest ved mundlig

B 2

Før-

Fortælling overleveret Kundskab om en Lov og Bedrægt, om Ejendom, Frihed og Rettighed — en vis Selvsælelse og Selvtillid finder man næsten hos hver Mand; men sand øgte Oplysning — Frihed fra Fordomme og Overtro, Følelse af og Agt for Sandhed, Orden, Pligt og Dyd; nei, denne den eneste sande og uhyggelige Oplysning, den have vi i Almindelighed ikke; men vi kunde have have den, endog i højere Grad end nogen anden dansk Provins. Den ligste Forseling af maadelig Welstand, som her findes, den Frihed og Uafhængighed, i hvilken man her opfedes — det naturlig Skionne, hvidliggende og sunde Land, vi behoe — den stolte, Stiel og Tanke opløftende Udsigt, som aabner sig for os fra enhver Side — den medføede Skarpsindighed og Wittighed, man, som et almindeligt Karakteretræk, spører hos det hele Folk; alt dette berettiger os til at tro, Vi kunde have havt en uomindelig Grad af Oplysning, og i de fleste Henseender været ligesaa langt forud for andre, som vi nu ere tilbage, hvis passende Foranstaltninger dertil vare gjorte. Hvorledes disse burde være, og hvorledes de bedst kunne iværksettes, disse ere de to vigtige Spørgsmaal, hvorpaa Sagen beroer.

Hvad der er gjorligt paa eet Sted, er ogsaa gjorligt paa et andet. Saaledes sluttede man ofte,

ofte, og skabede ubeskrivelig meget ved ligefrem at følge denne Slutning; thi, om man end antager, at der bor være bestemte, almoeengylsige Grundsatninger, fra hvilke man ved enhver borgerlig Indretning bor gaae ud; saa folger dog ingenlunde deraf, at Anvendelsen og Udførelsen paa enhvert forskelligt Sted skal vere een og den samme; meget mere har det udeneevnl altfor ofte været Mangl paa local Kundskab, og derpaa grundet Anvendelse, som hindrede de anstagne Grundsatninger fra at virke den Nyttie, de kunde og burde; kuns med tilbørlig Indskrænking, og Afvigelse efter det Locales uforanderlige Beskaffenhed, kan man dersor sige: At det, som er gjorligt paa eet Sted, er ogsaa gjorligt paa det andet. Som dette gjelder i andre Tilsakde, saa gjelder det og i Undervisnings-Anstalternes Indretning. Vi have allerede paa flere Steder i de danske Provinder opperlige Undervisnings-Anstalter, hvilke man med god Grund anpriser som efterlignelsesværdige Mønstre. Usikrdom og ubeskedent maatte man og være, hvis man ikke ved flige Indretninger ønskede at følge dem saameget, som muligt; men paa Bornholm lægger det Locale uovervindelige Hindringer i Veien: Her er paa Bolden ingen Byer, men hvert Gaard og hvert Huus ligger adspredt for sig selv, som oftest i temmelig Afstand fra hinanden, Veiene ere

slette, vaa nogle af Aarets Tider for Barn meget farlige og besværlige. Førstelen fra Gaard til Gaard er saare lidet; Lufien er barsk og gien-nemrønende kold; Jordtrækningerne til de fleste Gaarde ere meget store, de længstfraliggende af disse Jorder ere slet ikke dyrkede. Beboelsen og Holkmængden er i Forhold til Jordsmonet Sterkstse lidet, og følgelig er her ikke Lejlighed eller Evne til at faae Skoler saaledes og i saastor Mængde anlagte, at man med Billighed kunne fordre eller vente, de af unge Barn kunne blive besegte. Men kunne vi end ikke i eet og alt efterhånden hine opperlige Monstre, saa kunne vi dog i Hovedsaæn gaae ud fra de samme Grundsatserne, og om vi just ikke kunne bringe det til samme Grad af Fuldkomnenhed, kunne vi dog ved passende Foranstaltninger udrette noget. Ja, visselig, her kunde udrettes saare meget.

Dersom det kunde antages, at Almuen i Almindelighed var saa oplyst, at Mængden inde-
lig, efter Distinctionstegnene og med Følelse af Indholdet, forstod at læse i hvilken som helst dansk Bog, den maatte forekomme; og at i det mindste Mandkionnet kunde stive en uogenledes læselig Haand; saa vilde jeg for Ungdommen til treten Aar ikke foreslaae nogen anden Læser, end den af Forældrene, som efter de hunslige Omstændig-
heder havde bedst Tid, og ejer de naturlige An-

læg

leg bedst Evne her til; thi — deels er det ingen-lunde Landalmuens Bestemmelse, og kan aldrig blive nyttig enten for ham selv eller Staten, at han i sit Livs første 15 a 16 Aar opholder sig mere i Skolen, end paa Marken og i Stalden; eller at han, i denne til al Slags Øvelse og nyttige Haandgrebs Erhvervelse bequemmeste Tid, anvises mere til at læse end til at arbeide. Deels har de forbijgangne Tiders Erfarenhed lært, at der vel næppe var noget Sted, hvor Almues Ungdommen fandt mere Lejlighed til at blive forjort, hvor den hørte, saa og lærde saamange Skieldss-ord og Eder, saamegen vild, usædlig, Dyd og Sundhed dræbende Udaad, som netop i Skolerne; her, hvor Dreng og Piger, Eldre og Yngre sadde i stor Mængde pakkede paa hinanden, Dag efter Dag, fra det syvende til sextende Aar. Jeg har selv i min Ungdom nogen Tid gaaet i en saas-dan Skole, og som jeg endnu med Væmmelse er-indrer mig de Uteerligheder, jeg her i min tidligste Alder var Vidne til, saa begriber jeg ikke, hvore-ledes det var mueligt, at de, som her skulle fuldføre deres hele Udvikling, kunne beholde end den mindste Sædeligheds-Følelse tilbage. Hvad derfor Landsbyeskolene angaaer, saa troer jeg, at Bornholm ved at mangle dem, saaledes som de forhen vare indrettede, snarere har vundet end tabt; ja jeg troer endog, at det for hele Men-neske-

nestestægten ville være et virksomt Middel, til at forebygge Fordærvelse og befordre sand Fordeling, hvis det var muligt, uden Skolegang at faae Ungdommen bibragt saomange Elementarfundskaber, som den behøvede; men dette kan endnu ikke ske — Almuen er i Almindelighed altfor uvidende, altfor raa, overtroisk og tankesløs, til selv med Held at kunne være sine Børns velskikede Lærere; disse maa den have, meget gjerne, maaske helst af sin egen Klasse, men anderledes dannede, oplyste og forædlede maae de være, end den selv i Almindelighed er. Og, for at faae disse, for at faae dem ikke allene dannede, men og til Embede ansatte, efter oplyste og rigtige Grund sætninger — for at faae dem værdigen og opmuntrende lønnede og satte i Virksomhed, paa en baade for Læreren og Almuen passende og kraftig forpligtende Maade, derfor ere offentlige, af Regeringen autoriserede, efter bestemte Lovs indrettede og under Øvrighedens Tilsyn staaende Skoler endnu usporbigangelig nødvendige. Dog er det min Mening, at hvor Skoler ikke allerede haves, eller hvor det Locale, som f. Ex. paa mange Steder i Norge og her paa Bornholm, lægger betydelige Hindringer i Veien, for at afbenytte dem, om de end havdes, der skulle man ikke opoffre altfor store Summer, for at faae mange Skoler oprettede; men der

skulle

skulle man sege, at træffe saadanne Undervisnings-Anstalter, som, saavidt muligt, kunde indstørke Skolerne Tal, og dog bevirkle Skolerne Hensigt. Hvorledes dette for Bornholm kunde skee, derom høre man endvidere mine Tanker.

Skoler kunne, som sagt, ikke undværes; men de bor, efter min Mening, heller ikke være flere, end den høieste Nødvendighed kræver. Skolegangstiden bor opsettes saalænge og være saa kort, som muligt er. Forend i det trettende Åar bor ingen Skolegang have Sted, og længere end tre Timer om Dagen bor intet Almuesbarn holdes i Skolen. Drenges og Piger bor aldrig samles paa eengang; Skoledistrikter bor bestemmes efter ingen anden Regel end Boepælenes Beliggenhed; og til hvert Distrikt bor være to Lærere. Efter disse Grund sætninger har jeg udteakt Planen til en forbedret Undervisnings-Anstalt for Landalmuen paa Bornholm.

Før hele Viden behoves ikke mere, end fire Skoler i det allerhøieste: Her er, nemlig paa det hele Land, et Tusind Bendergaarde; fire til sex af disse Gaarde have otte til ti Udbygger eller Husmænd paa deres Grund, nogle have tre, to, een, og endel have slet ingen. Jeg regner deraf overhoved tvende Huse til hver Gaard,

Gaard, der altsaa i det Hele udgiere 3000 Fa-
miler.

Halvtredindstive Gaarde med underlig-
gende Huse bestemmes til at udgiore et Skoledis-
trikt, som da helsber sig til tive Distrikter. Til
hvert Distrikt hore 150 Familer, hver Famili-
e antages, at have i det hojeste twende Born,
som behøve Undervisning; altsaa 300 Born un-
der hvert Distrikt. Dæ fire Dele af disse Born
ere fra seni til tretten Aar gamle; den fæste Deel
fra tretten til femten Aar, altsaa egentlig kun
60 Born, som, efter den forhen gjorte Bestem-
melse, skulle føge Skolen. Drengene og Piger bør
ikke samles paa eengang, men Drengene føge
om Formiddagen, og Pigerne om Eftermidda-
gen, hvorved der følgelig kuns blive 30 af Gangen,
og dem kan en duelig og opmærksom Lærer,
naar han har deelt dem i twende Klasser, godt over-
see og styre. Distrikts øvrige yngre 240
Born dele sig i fire Dele, som jeg kalder
Distrikts østre, sondre, vestre og nordre Deel
eller Rode, og ligedan her 60 Born til hver
Rode. Skolen antages at være anlagt, ikke
efter Sognenes nærværende Indretning, men
allene efter Boepælenes Beliggenhed, saaledes,
at Skolen ligger midt i sit tilhørende Distrikt,
og saaledes er det forret for de Births Bequem-
melighed, som skulle føge Skolen. Til hvert
Skole-

Skoledistrikts antages twende Lærere: den ene, den
dueligste, mest fortiente og bedre lønnede ansættes
ved den faste Skole for Børnene fra 13 til 15
Aar; den anden skal intet have med Undervisning
i Skolen at bestille, men være omgaaende Unde-
rvisnings-Lærer; hans Bestemmelse skal nemlig
være saaledes: En Uge af Gangen opholder han sig
i hver Rode, for at give Rodens Born Undervis-
ning; han flytter stedse i bestemt Orden fra een
Rode til en anden, og afværler saaledes, at han
læser hvert fjerde Uge i hver Rode. Undervisnin-
gen gives efter Omstiftning i Bondernes egne
Huse, i hver Gaard twende Dage af Gangen,
og den Gaard, hvori han efter tilfalden Touer læser,
skal være forpligtet til, uden Betaling, ikke allene
at modtage Rodens øvrige Born, medens de uns-
dervises, men ogsaa at støtte Læreren Logis, War-
me og Kost. Med det, som Bonden og hans Hu-
strue spiser, bør han naturligvis være fornøjet;
efti er han, hvad han bør være, vil sikkertlig hans
Forslegning paa de fleste Steder blive meget god.
Ogsaa her maae Piger og Drengे ikke paa eens-
gang samles, men det ene Klok om Formidda-
gen, og det andet om Eftermiddagen. Saavel
Bonden som Bondekonen med de ældre Senner og
Dentre bør ikke forhindres, men snarere opmunt-
res til, saavidt de kunne have Lejlighed, at være
nærværende, medens Undervisningen varer. Om
hine

hine med en Kniv tilsnitte eet eller andet træ Redskab, eller lægge en Grime, og om disse strikke eller she i en afslades Krog, det var vel snarere at onse, end fraraade. Kiende Bogstaver og stave, bør alle Bøn kunne, som indslades til Undervisning; de deles i tvende Klasser. Dagsaag her læses kuns tre Timer: den første Time anvendes til Øvelse i Indenadslæsning i de dertil anordnede Bøger, med Børnene af første Klasse, hvorved de af anden Klasse stedse maa holdes opmærksomme, saavel for, efter Lærerens Opsordring, at rette, hvor der læstes fejl, som og for, efter incidenter givne Spørgsmølle at forklare det Oplæste. Anden Time anvendes med anden Klasse i første Klasses Mærkelse, den halve Time paa at høre og katechisere over de fra forrige Dag givne Lectier i Religionsbøger, og den anden halve Time paa at oplæse Stykker af een eller anden nyttig Almuesbog, hvorfaf Læreren stedse maa tage Anledning til den nødvendige Forklaring og Anvendelse. Nu gives første Klasse Frihed og den tredie Time anvendes med anden Klasse til at skrive og regne, i Forhold til deres forskellige Fremgang. Fire Uger om Foraaret i travleste Vinteretid, og fire eller fem Uger i travleste Høst, bør være frie, og bør Læreren i den Tid forsørge sig selv paa den Gaard i Sognet, hvor han havde sit almindelige Logis, hvilket han paa

de næste Steder vist vilde faae uden Betaling, naar han var en duelig og ordentlig Mand, af Bondens egen Klasse, blot i Hensyn til Kundskab dg Sæder bedre dannet, og altsaa ikke, hvad den kluge Mand aldrig burde, stammende sig ved personlig at deltage i Vaar- og Høstarbejde, hvor ved han endog, som mere oplyst, kunde finde Lejlighed til at stifie meget Godt; Lejlighed til at lægge Bonden paa Hierte, at Arbeidsomhed er alle Menneskers ubetingede Pligt, at Ladhed er ligesaa vancende, som ødelæggende, og at en oplyst Forstand, forenet med Arbeidsomhed, gior et hvert Slags Arbeide haade lettere og frugtbartere.

Ferend jeg gaaer videre, maa jeg besvare nogle Indvendinger, som her maaskee kunne giores.

1) Kunde man maaskee sige: En saadan freugentlig Undervisning, er alfor utilstrækkelig. I de mellemlopende Uger ville Børnene gaanske glemme, hvad de i den ene havde lært. Ja, jeg tilstaar, ved første Øjekast synes denne foreslagne Undervisning at være noget vel lidet; og havde man len til flere Lærere f. Ex. til to omgaacende i hvert Distrikt, kunde de for det første gjerne behøves, og man kom maaskee snarere til Maalest; men det er næppe giorligt. Allerede til de to kræves en temmelig Bon, hvis de skulle lønes

nes saaledes, at de kunne vedligeholde Lyst og Flid i deres Embede; og bedre er det, at have faa, som ere vel og opmuntrende aflagte, end at have man-ge, som formedelst deres usle Kaar allerede i Forst-ningens tage baade Lyst og Mod. Desuden kan det bevises af Erfarenhed, at et Barn, som først godt kender Bogstaverne og slaver, kan i en Uge, under rigtig Undervisning, gøre en næsten utrolig Fremgang. Gierne indrømmer jeg, at noget — hos en Deel meget, forglemmes i de tre mellemlo-sende Uger; men ganske glemmes det dog ikke; og Erfarenhed vil ligeledes her lære, at hvad et Barn først godt harer lært, siden ved mellemkom-mende Adspredelser halv forglemt, og igien efter med fornuet Lydelighed faaet indprentet i Hukom-melsen, det bliver ikke allene sidenefter næsten uforglemmeligt, men det giver ogsaa den barnlige Aand et saa kraftigt Stød fremad, at baade Lærer og Barn paa det tydeligste vil kunne blive det vær. Dertil kommer endnu: Det er i Foræld-renes egne Huse, at Undervisningen gives, der ere i det mindste Medrene for det meeste nærværende, medens Undervisningen varer, disse lære ogsaa ved at høre derpaa, og ville upaa tvivlselig snart komme saavidi, at de kunne hos Børnene holde i Erindring, hvad der sidst af Læreren blev giennemgaaet. Den bedre underviste Ungdom bli-ver selv Forældre, for dem bliver Børnenes Un-
der-

dervisning endnu lettere, og er da Præsten, hvad han ber være — besøger han ofte Stederne, hvor den omgaaende Lærer giver Undervisning; ved og vil han, ved passende Leiligheder, giere For-ældrene opmærksomme paa, hvor hellig og beløns-nende en Pligt det er, selv at tage Haand i med til sine Børns Undervisning; — o visselig! den-ne Undervisning hver fjerde Uge vil da ikke blive saa utilstrækkelig, som den ved første Hielast synes at være; den vil endog, som jeg mener, bli-ve fuldkommere, end den, som gives daglig i de offentlige Skoler; thi det er bekjendt nok, at naar Forældrene kun have sendt deres Barn til Skolen, troe de sig forresten ganske fritagne fra selv at give dem nogen Slags Undervisning, hvortil de og hver Dag blive mere og mere usikkrede; thi fra Confirmationsdagen af lægges gierne Bogen paa Hylden, og, paa Søndags-prædiken nar, heres og læses aldeles intet, som kan ve ligholdte, endnu mindre udvide de Kund-skaber, man ved Confirmationen var i Besiddelse af. — Derimod bliver det, paa den her fore-flagne Maade, et Slags Nødvendighed for For-ældrene, baade at lære selv, og lære deres Barn, hvortil kommer endnu denne store Fordeel, ved omgaaende Undervisningslærere:

Man vil og bør udrydde Overtro, op-vække Tænksamhed og Sædeligheds Følelse; man vil

vil og har udbrede gavnlig Oplysning, og dette vil og har man fornemmelig bevirke hos den opvoksende Ungdom. Meget rigtig; men man vil snart blive vaer, at man, endog med bedste Evne og Willie, lidet eller intet udretter, ja stundum skader mere, end gavner. Som beklaadt, er Ungdommen allerede, farend den kommer i Skolen, giennemtraengt af de Eldres Overtro og Fordomme. Disse Fordomme faae i Skolen et Sted efter et andet; usfuldstændig og usammenhængende fortælle Bornene noget deraf ved deres Hjemkomst; Maaden, hvorpaa, og Grundene, hvormed Fordommenes og Overtroens Urimelighed blev oplyst, kan Barnet ikke med den fornsdne Lydelighed undviske; det hedder da blot: Vor Skolemester troer ikke det, og ikke det. De uoplyste Forældre, der ofte have deres Fordomme ligesaa kiere som deres Born, blive forbausede og forbitrede. I Bornenes Overværelse forskæftres, udstaeldes og forbandes den Lærer, der af dem alle paa det samme ste burde elskes. Bornene indaande Mistro og Had istedekor Tillid og Kierlighed; og at der da, under saadan Omstændigheder, kuns udrettes lidet eller intet, indsees af sig selv. Den omgaaende Lærer gaaer i Undervisningen frem paa samme Maade som hin; men det skeer i Forældrenes Overværelse; disse hører nu ikke stykkes viis, men samlet. Ikke blot Lærdommene, men

og

og Grundene for dem. Efter Undervisningstiden er Læreren endnu hos dem, noget af det Omstalte kommer igien paa Vane; Spørgsmaal opfaastes og besvares, Trivl udrøddes; Overbevisning bevirkes, og saavel Eldre som Yngre gjøre hvergang betydelig Fremgang i sand og forstående Oplysning.

2) Kunde man maaskee sige: Dette omgaaende Lærer-Embede vilde for en duelig og veldauet Lærer være altfor besværligt. Visnok, dersom man i denne Lærer tenker sig en lærlærling, i lærd Urvirkshed, Mag og Overdaad opdragten Skrantning. Visnok vilde dette Embede for en saadan være altfor besværligt; derfor vilde det heller ikke (saare siedne Tilfælde undtagne) være raadeligt, til dette Embede at bestille de egentlig saakaldte Lærde; deres Opdragelse og Dannelse er sædvanslig anderledes, end en saadan Lærers burde være, og lærd skal jo dog Almuen ikke være; nei, for Jordens og al jordisk Lyksaligheds Skyld, lad den ikke blive det! — Den Lærer, jeg tenker mig, her være en blandt Bonden født, til Bondearbeide og Levemaade vant, med gode Naturgaver udrustet og sædelig opvoksende Yngling. Maar Vedkommende blive opmærksomme paa en saadan, saa, hvis han har Lyft, hensettes han enten hos en dertil duelig

E

Præst

Præst i Egnen, eller i et dækket indrettet Seminarium, som hvert Provinds af nogenlunde Størrelse burde have; her bliver ham i 10 til tre Aar given den forniedne Undervisning; efter afslaget Preve paa sin Duelighed ansættes han, under Præstens Tilsyn og videte Veiledning, til sit Embede, med Lovte, efter fem Aars tro Dieneste, ved første Vacance at blive ansat ved en af de faste Skoler. Som omgaaende Lærer maa han ikke være givt. I den nyder han aarlig 66 Rd. 4 Mark. I Undervisningstiden har han fri Logis der, hvor han underviser: om Vinteren hver Leverdags Aften fri Besordring til sit faste Logis af den Rodes Bonder, efter Udingang, hvor han den Uge har læst, og hver Mandags Morgen fri Besordring af den Rodes Bonder, hvortil han skal begive sig. En Mand, saaledes opdragen, saaledes afslagt, og med Tingene saaledes indrettede for sig, kunde fra sit 22de til 32de Aar (og det maatte under alle Omstændigheder være den længste Tid, han saaledes skulde tine) ikke med Grund klage over Embede-Besværlighed.

3) Kunde maa skee siges: Det vilde for Bonden selv være besværligt, ja, undertiden umuligt, i sit Huns at modtage Lærer og Born; men jeg svaret: Der gives visnok ikke en eneste Indretning i det borgerlige Liv, som jo har sine Besværeligheder;

soveligheder; og skulle vi leve med at indrette det Nyttige, indtil alle Besværligheder og Vanskeligheder ere ryddede af Verden, saa faae vi nok at leve, til Verden og Mennesket er ikke mere. Eller, hvorfor bestaaer da den store Besværlighed? Alle rede forhen er blevet erindret, hvorledes den største Deel af Bonderne, for dog at faae deres Born noget underviste, holder den bekrevne Skolemester tre til fire Uger af Gangen i Huset. Med denne er jo ikke allene de samme, men endog langvarigere og flere Besværligheder forbundne, end med denne ordentlig bestikkede Lærer. Ogsaa har Bonden af den uduelige Skolemester, hvore af han nu maa betiene sig, ikke den halve Nyttie, som han af den ordentlige, duelige Lærer kunde have. Det eneste, som kunde fortjene at høres, er: at Bonden ifølge denne Indretning skulde, ikke efter egen Bequemmelighed, men efter bestemt tilfaldende Tour, modtage og fåske Plads til Lærer og Born. Sagnet lidt Ueilighed; men hvad faaer man uden Oposfrelse? og mon ikke Bonden ligeledes nu mere maa rette sig efter Skolemesterens, end sin egen Bequemmelighed? Desuden har jo enhver Bonde paa Bornholm en temmelig rummelig Dagligstue, ja de fleste endog ved Siden af denne en saakaldet Lilleslue, hvor der ogsaa kan varmes; det blev kun 12 Dage om Aaret for enhver Bonde, og disse endog saa

fordeleste, at man let kunde skille sig derefter, saameget mere, som man altid lenge i forveien kunde vide, naar Touren faldt. Og skulde da Sygdom, Barselsfærd, Dødsfald eller ualmindelig var Fattigdom paa et enkelt Sted giøre det ganske umueligt, at modtage Værer og Born, saa kunde det jo meget sierne blive besalet Pligt for de tilgrændende Mabor, at tage Tour for den, som formedes indlebne Omstændigheder var lovligten undskylt.

4) Kunde maaskee siges: Formedes den paa Bornholm brugelige Maade, at voate Kvæg og Faar lese paa golde Jordstykker imellem den vorende Sæd, istedesfor, at man paa andre Steder enten tegter dem, eller har dem gaaende i indhegnede Kobler; formedes denne Vogting, er al Skolegang og Undervisning om Sommeren umuelig; men jeg svarer hertil: Hos mange bruges ikke mere end et Vogtebud, da Faarene gaae paa Udmarten eller Lyngen, eller hensettes hos andre, som dertil have indhegnede Kyller. Hvor twende Vogtebud bruges, haves ofte en Dreng og en Pige, som da let kunne skifte Vogtet imellem sig, naar Huusbonden magede det saa, at Kvæg og Faar gik sammen den sorte Tid, Undervisningen gaves. Hvor man havde to Drenge eller Horrer, som de het kaldes, maatte de skiftes

skiftes ad saaledes, at den ene gik til Undervisning den ene, og den anden den anden Dag; eller, hvis dette ei kunde skee, og man maaskee kuns havde et Vogtebud, saa var det dog en saare ubetydelig Ting, om enten Manden eller Konen, eller et af de vorne Tjenestebud paatog sig disse to halve Dages Vogt hver fjerde Uge; det blev i det højest kuns tregange om Sommeren, at sligt kunde indtraffe, og det var i sig selv saa lidet brydesfuldt, at jeg friit tor vaastaae, alle veltænklede Forældre og Huusbonder ville let vide at overvinde denne Vankelighed; mod de Slettankende burde bruges tvingende Midler. Men siden jeg taler om denne paa Bornholm brugelige Vogtemaade, kan jeg ikke undlade at høre nogle Tanker, som i denne Anledning saa ofte have reist sig hos mig. I blandt de Ting, der bidrage til den bornholmske Ungdoms Fordrælse, er denne Vogting vist ikke den ubetydeligste. Ikke tor jeg tale om den skæckelige Losagtighed, hvormed Ungdommen i den tidligste Alder saa ofte besmitter sig, fordi Dreng og Piger, hvor med sin Flok Kreaturer, ligge saa aldeles overladte til dem selv hele Sommeren igennem. Man vil ikke vide noget heraf at sige, endsiende min Opmærksomhed sørgetigen har overbevist mig derom; men blot denne aldeles ubeskrifigede, aldeles tankelose Lediggang, som Bornene hele

Son:

Sommeren igennem, under aaben Himmel, i den
meest brandende Hede, ved Bogtningen udsættes
for; hvormeget maa ikke den bidrage baade til
Siels og Legems Hordarvæsse? Blev man der-
imod imellem, anderledes ej bedre oplyst — lært
man blandt andre Ting at kunde Træer og Urter,
saa vilde man f. Ex., ved at afspulke Vandskud
af opvorende Træer, eller ej ved at afspulke og
samle de til Farveriet og til Menneskers eller
Kreaturers Bægedom nytige Urter, forsøkke sig
et ligesaa nytigt, som behageligt Tidsførdriv.
Man vilde paa denne Maade dog ved nogen Slags
nyttig Sessel vide, at adskille sig fra de umålen-
de Kreaturer, man havde under Bogtning.

Saa gavnlige og nødvendige, troer jeg
da, at omgaaende Lærere, indrettede paa den-
ne eller en lignende Maade, ville være; ja, jeg
troer dem endog gavnlige og nødvendige, ikke alle-
ne for Bornholm, men og for de øvrige danske
Provindset, eftersom Udfiskining og Indbygger-
nes Adsplitelse bliver mere og mere almindelig.
Men, ihvor nytte de end ere, og hvor gierne jeg
end af foranførte Marsager vilde have alle Skoler
og al Skolegang afført blandt Almuen, saa ere
de dog vel næppe fuldkommen tilstrækkelige, saa-
længe Præsterne, i Henseende til Delestagelse i
Ungdommens Undervisning, ikke ere satte paa
anden Hed. Almuen behøver i de tvende sidste
Under-

Undervisningsaar, da den skal forberedes og
antages til Confirmation, en videreførigere, fuld-
stændigere, paa Livet og Livets Begivenheder an-
vendeligere Undervisning, end den omgaaende
Lærer, efter Bornenes Alder, og sin egen Be-
stemmelse, kan meddele dem; desaarsag ere faste
Skoler nødvendige. Om disse Skolers Antal
og Anlæg her paa Bornholm, hvorfort eihver
Distrikt burde være, hvormange Barn enhver
Skole kunde formodes at faae, i hvad Alder, og
hvornægte de skulde besøge Skolen, samt hvorledes
de, i Henseende til Kien og Kundskab, burde ind-
deles; derom har jeg allerede i Korthed tilfænde-
givet mine Tanker. Det følger af sig selv, at
disse Skoler maatte forsynes med prevede, due-
lige Kandidater, som f. Ex. enten Blaagaardts-
Seminarister, eller maaske theologiske Kandi-
dater, med Lovte om Befordring til Præste-
Embede, efter tre til fire Aars Førelb; og, da
disse undertiden kunde prædike, vilde de bidrage
til, fra Begyndelsen af at give Skolelærer-Em-
bedet saameget mere Ansælse. Skolen maatte,
som sagt, ligge midt i Distriket. Hvor Degne-
gaarden havde saadan Beliggenhed, kunde den
bruges, i andet Fald maatte bygges et dertil be-
quemt Huus; 8 til 9 Høg, af 13 til 14 Mens
Brede, vare tilstrækkelige; og 6 til 8 Lønder
Landjord maatte udlegges omkring Skolehuset.

Børnene kunde efter Dingsang forpligtes, til uden Betaling at dyrke denne Jord paa saadan Maade og til den Slags Sæd, som Skolelæreren selv foreskrev; saa burde de og frit hæmstre den nødvendige Brændsel. Udbyggerne eller Husemændene kunde forpligtes til, hver, uden Betaling, at arbeide en halv Dag paa den Tid af Aaret, Skolelæreren maatte have det fornødent, ligesom de nu arbeide for Deanene. Skolehusets Reparation og Vedligeholdelse maatte skee af Distriktsers Beboere. I fast Len skulde Læreren have aarlig 133 Rdlt 2 Mark, samt den Skieppe Byg af hver Bonde, som nu ydes til Degnene; thi disse overslodige og tildeels unyttige Embedsmænd burde her, som andensteds, afskaffes. Saavel denne faste, som den omgaende Lærer burde forestaae Sangen i Kirken alle Son- og Helligdage, og derfor dele imellem sig alle i Kirken nu til Degnen faldende Indkomster. Ved Brudslupper og i Jordfærd skulde den faste Lærer syng alle, og medtage ved saadanne Lejligheder, for Øvelses Skuld, de i Skolen vcrende Dreng. Alle Segnedage, fire til fem Uger om Vaaren, og ligesaa mange Uger om Høsten fraregnede, skulde Læreren give Undervisning sex Timer om Dagen, nemlig tre Timer om Formiddagen for Pigebern, og tre Timer om Eftermiddagen for Drengeben. Hvad og hvorledes der foretæn skulde leses;

naar,

naar, og hvor ofte Examens skulde holdes, hvorledes Forældre og Husbondes der til skulde indbydes; naar Herier efter Aarstidernes Bestaffenhed skulde tage deres Begyndelse; hvorledes Almuen, i tilfælde af Modvillighed, skulde tringes til at lade deres Barn besøge Skolen; dette med mere Skolens nærmere Indretning og sande Tarr Betraffende, kunde, naar det kom til Virkelighed, let bestemmes; og, for at bestemme dette, som alt andet, Skolen betraffende, var det nok nødvendigt, at Landets Amtmand og Provst, samt ethvert Skoledistrikts Herredsfoged og Præst bleve bestandige Skolekommisarier.

Ja, lad en saadan eller lignende Indretning blive indsat paa Vormholm! lad Skoler blive anlagte og lære beskikkede! lad oplyste og virksomme Præster faae Lejlighed til at tage Deel med i Undervisningen, ikke blot i Kirken, men ogsaa ved Segnemederne og i Skolerne; da skal Overtro og Jorddomme, da skal Bankundiahed og de fra Bankundiahed udspringende Laster forsvinde. Den gængse listige og mistroiske Trædstab skal blive ødel Klogstab; den nedrige Vindejuge forandres til lovlig, frugtbringende Virksamhed; det praklende Stormod forvandles til ydmig Beskedenhed; den vilde Selvraadiahed og kaade Opsætshed skal forandres til formelig Agtelse for Lov og Retrig.

Ovrighed. Udsættelse skal blive Maabelighed; Trættekierhed og Partiesyge skal fordrives; Enighed og Velvillie skulle knytte Indbyggerne tilsammen; Velstand skal blomstre paa Marken og i vore Huse, og med sandt uforfærdet Mod skal da enhver Fiende — enhver uretfærdig Voldsmand og enhver vore lovlige Rettigheders Fornærmet, drives langt bort fra vore Kyster.

Dog, jeg veed, hvad man her vil spørge om: Hvorfra tages Penge til at dette? 20 nye Skoler skulle bygges, og 40 Lærere aarlig lænnes; sandelig, dertil kræves en ikke ubetydelig Kapital. Rigtig! men jeg troer, uden oversætten Byrde for nogen, at vide Udveje dertil.

Hvad Skolehusenes Bygning angaaer, da have vi dertil fuldkommen tilstrækkelige Midler. Vi have ved enhver Kirke en saakaldet Skolekasse, og dennes Kapital er nu overalt steget saaledes, at den paa ethvert Sted udgiver omtrent 800 Rdr. Skolebygninger bet vel være bequemme og anständige, men dog ikke anderledes, end Landboevaaninger sædvanligens ere: med Straatag og Peervæg hinner man sig ret godt. Naar Skoledistrikter besorger, som det meget let kan, den nødvendige Hjælpel og Haandlangerarbeide, samt leverer det til Taget fornødne Langhalm, saa bygges ethvert Skolehus af den Længde og Brede, som forhen er angiven, meget mageligt for i det hinc-

ste 400 Rdr. Her ere paa Beiden 15 Kirker; enhver Kirkes Skolekasse velsører sig til 800 Rdr., hvilket samlet i een Sum udgiver 12000 Rdr. Live Skolehus, hver af 400 Rdr., er 8000 Rdr.; følgelig bliver her et Overskud af 4000 Rdr., hvoraaf Renterne kunne tages som Hjælp til Skolererlennen. Med Bygningerne er der altsaa ingen syndelig Vandfælighed forbundnen. Lærerens aarlige Lønning medfører sagtens flere, men dog ingenlunde uovervindelige Vandfæligheder. Live omgaaende Lærere, hver paa 66 Rdr. 4 Mark, og tive faste Lærere, hver paa 133 Rdr. 2 Mark aarlig, kræve en aarlig Indtagt af 4000 Rdr.; heriil angiver jeg følgende Midler:

Renterne af Skoleklassernes overblevne

4000 Rdr er . . . . . 160 Rdr.

De saakaldte Lysepenge, som nu af hver Kirke aarlig sovres og henlægges til Skoleklassens Kapital, os hver Kirke 2 Rdr 3 Mark er . . . . . 35 —

Af Bøndergaardene, og de paa Kongens Mark liggende Huse, lignede efter Harikorn, kunde aarlig, da her ere 1000 Bøndergaarde foruden Husene, uden gyldig Grund til Klage over trækkende Byrde, udredes 2000 Rdr . . . . . 2000 —

Evt. 2195 Rdr.

Transport 2195 Rd.

Af hvert Hüns paa Bondegrund, som har nogen tilliggende Jord, kunde aarlig gives 2 Dlt.; af saadanne Huse antager jeg over hele Landet 1500, er	500 —
Af hver Dienestekarl, som har i aarlig Bon fra 24 til 30 Daler, burde aarlig gives 3 Ml.; da her ere 1000 Bondegaarder, antager jeg 400 saadanne Karle, hvilke altsaa give aarlig	200 —
Af hver saakaldet Halvdreng, eller dem, som tine aarlig paa 16 til 20 Daler, kunde gives 24 Sk.; af saadanne antager jeg over hele Landet 600, er	150 —
Af hver voen Dienestepige kunde ligeledes gives aarlig 24 Sk.; jeg regner, som visselig ikke er for mange, een Pige til hver Gaard, altsaa 1000 Piger, hvilke give	250 —
Af hve udstet og ugivt Haand- værksmand burde aarlig svares 4 Mark; af saadanne antager jeg paa det hele Land 50, hvilke da give	33 — 2 Ml.
Lat. 3328 Rd. 2 Ml.	

Transport 3328 Rd. 2 Ml.

Af hver Kirke kunde aarlig svares 10 Rdtr., som da af 14 Kirker blev	140 —
Af de fire sterste Preste-Embeder kunde aarlig svares 10 Rd. er	40 —
Af de fem middelmaadige, hver 5 Rdtr., er	25 —
Af de sex ringeste, hver 3 Rdtr., er	18 —
Af hver nogenlunde velhavende Confirmand erlaages 1 Rdtr., som jeg antager at være 150 om Aaret over hele Landet, er	150 —

I alt 3701 Rd. 2 Ml.

Sagtens kan jeg slutte, at der vil gives nogle, som, hvis dette kom til Virkelighed, klas- gede saa jammerlig over disse Paalæg, som om de vare aldeles edelæggende Byrder; men med fast Overbeviisning ved jeg, at naar de fordeeltes, omrent efter dette givne Forslag, og bleve ind- krævede firegange om Aaret, vilde det af Menig- den næppe kunne seles. Har da Bellevnet og Praet tiltaget saameget; har man Raad, til at forskaffe sig Kasse og Vin, Klæde og Silke, finder man det første næsten i enhver Bondegaard, og seer man det sidste hvor Helligdag endog paa Tine.

Tjenestefolk; saa mener jeg, at man hverken
fordrar for meget, ellers fornærmer nogen, ved at
paastaae, at man og funne og burde have Raad,
til at anvende lidet paa Ungdommens Undervis-
ning. Hvad Forældrene angaaer, da burde
de ikke mere end eengang lade sig sige, at dette er
den første og helligste Pligt, de skulde deres
Børn; og hvad de ugitte Tjenest- og Haand-
værksfolk beträffer, saa funne de vel sige: Som
ingen har givet noget til vor Undervisning,
saa bør vi heller ikke give til andres. Men skulde
de end ikke ville indsee, hvor ædelt det er, paa
denne Maade at bidrage til det almindelige Wel;
saa har dog Mængden af dem unge Sodskende
eller Bestagtede, som undre Godt af den Skriv, de
er slagte; saa vente de jo desuden engang, selv
at blive Fædre og Modre, og høste altsaa da, ved
deres Børns Undervisning og gode Dannelsc,
de rigeste Renter af den ubetydeligste Kapital,
dette lille årlige Bidrag, som de aldrig bedre
funne undvære, end paa den Tid, de ere ugitte, og
det fornemmelig i vore Dage, da Tjenestefolkenes
Løn er steget næsten til dobbelt saameget, som
den var i forrige Tider. Det kan altsaa ingen
oplyst, ingen ædelsindet, givt eller ugit, med Lan-
det og Landets sande Forfaring beklaide og upar-
tist Dommede, med Grund sige, at de andre ans-
givne Paalæg ere for svære; meget mere haaber
jeg

jeg endog, at Mængden af Landets Born med Glæ-
de vil yde dette Bidrag, hvoraf desuden ingen
andre, end de selv, undre Fordelene.

Men endnu mangler vi omtrent 300 Adr.,
og hvorfor tages disse? Det er allerede længe siden,
at man paa andre Steder indsaae, hvor oversædige
og tildeels unyttige Degne-Embederne ere; desaars-
sag blive og disse Embeder ved forefaldeende Was-
canter nedlagte, og deres Forretninger med Ind-
komster fordeleste imellem Skoletørerne. Af hvad
Marsag, man endnu her tillands ikke har tænkt
paa nogen Forandring i denne Henseende, eller
hvorför Degne her skulle være mere nødvendige
end paa andre Steder, det veed jeg ikke; men me-
ner, at de ogsaa her burde affaffes; thi at de til
Oplysnings Befordring, efter nærværende Indret-
ning, ere lidet eller intet unyttige, det har jeg
allerede viist, og at dette Embede er oversædigt,
og kuns at ansee som en frugtles tærende Gy-
de for Staten, det kan indsees, om ikke af an-
det, saa deraf, at de Mennesker, som føge og
ansættes til disse Embeder, som oftest ere enten
forulykkelde, forfaldne Studentere, som ikke i
rette Tid gjorde sig bequemme til andet; eller og
Personer, som ikke vidste, paa anden eller mag-
ligere Maade at erholde sit Ophold. Et saadant
Embete bør derfor enten aldeles affaffes, eller
og indrettes saaledes, at slige Subjekter af sig
selv

selv bortskaernes fra at attræne det, og Embedet ved duelige Personer bliver uyttigt; thi var endog Degne-Embederne nu besatte med duelige Folk, som de her paa nogle saa Steder virkeligen ere, saa er deres Virkeleeds, efter nærværende Indretning, dog af den Bestaffenhed, at de endog med bedste Willie intet kunne udrette.

Bed forefaldende Vacanter, eller og der, hvor Degrne vare dueltige til at blive faste Skolelærere, mener jeg derfor, burde Degne-Embederne nedlaegges, og den Gaard med tilliggende Jorder, som Degnen nu har til Beboelse, bortsalgis til Brug for de bedre indrettede Undervisnings-Anstalter. Det falder of sig selv, at, hvor Gaarden dertil laae bequem, kunne den indrettes til Boelig for den faste Skolelærer, og 6 til 8 Tonder Land af de nærmest omkringliggende Jorder udlaegges til Skolen, men Resten selges. Hvor derimod Gaarden ikke havde den passende Beliggenhed, burde den ganske bortsalgis, og luns de omtalte 6 til 8 Tonder Land-jord undtages, som ved en Landmaaler kunde henlaegges der, hvor Skolehuset skulde bygges. Her ere 15 Degne-Gaarde, som vel ere af meget forsiktig Bestaffenhed og Værdie, men dog saaledes, at jeg med Sikkerhed tor paastaae, at de, ved at selges med deres tilhørende Frihed for

Stat-

Skatter overhoved visde, den omtalte Jord fra-regnet, hver især lebe i 600 Rdlt, hvilket altsaa udgiorde en Summa af 9000 Rdlt staaende Kapital, hvorf Renten aarlig blev 360 Rdlt; og altsaa fil vi ejer denne Beregning, som visselig i ingen Henseende er overspaende, endog et aarlig Overskud af 61 Rdlt *). Herforuden burde man, naar Sagen for Alvor blev tagen i Betragtning, og en bestemt og approberet Plan var udkastet,aabne en Subskriptionsplan, hvori ikke allene Landets Indvaanere, men ogsaa enhver anden Oplysningsven, i Sardeleshed be fra Bornholm udgangue, nu andensteds boesids dende, eller sejfarende og bemidlede Mand, opfordredes til, efter Evne og Willie at sammen-
skyde

*) Ogsaa gives der i nogle Soane nogle saakalhte Gildejorder; det er Jorder, som egentlig tilhøre hele Eoget, men bortsalgtes til enkelt Mand, og hvorf allene hares en vis Mængde Øl og Brændevin, som Vænderne en- eller togaae om Aaret samles for at fortære. Sam var det, at mikundé Bonden den Kornvielle, som dette kunde give ham Anledning til; men langt bedre anvendtes dog disse Jorders Afslut, naar den henlagtes til et almindeligt Skolefond. Hr. Jensen, Präst til Vestermarie, skal engang af roeværdig Omhu for Ungdommens Wel, have aicret sig meau Umage for at faae disse Jorder saaledes anvendte i sit Eogn; men forgives.

synde til en staende Skolefond. Erfarenhed har lært, at af Landets Sønner, som ved Søsfart, Handel eller andre Maader andensteds gjorde Enkle, have nogle, endog uopfordrede, tilbudet ikke ubetydelige Kapitalet, til sig Indrettings Begyndelse; og det kan ikke seile, at jo mange saadanne, naar de saae, at Sagen blev overlagt og paadreven med den fornødne Klogstab og Omhu, villigen rakte helsomme Hænder dertil. Og hvad, om denne Kapital blev af Betrydenhed! om ved Hjælp af den et Seminarium til 6 a 8 duelige Subjekters Dannelse ogsaa her kunde blive indrettet! om af denne eller af andre Midler kunde udredes saameget, at de sig mest udmarkede Seminarister, i de twende sidste Sommere af deres Læretid, kunde foretage en Reise omkring i Holsteen og andre af de bedst dyrkede danske Provindser! O, hvormeget kunde ikke herved keres! hvormeget udrettes, til Gavn for det forsomte, det uplyste, mod alle Fremmet saa ugunstig indtagne, og dog til det Fremmede og Bedre saameget trængende Bornholm! —.

Som jeg haaber, seer man da af det Anførte, at det i det mindste er muligt, uden besydelig Børde for nogen, at saae vore Undervisnings-Anstalter forbedrede paa Besiden; men at

serge

sorge for Landboerne, og glemme Kibstæderne, var ikke allene ubbilligt, men og skadeligt for det Hele i høieste Grad. Jeg har engang lost, men mindes ikke, hvor: at Kibstæder varer at ansæe som Gylder, fra hvilke Usundhed og Fordærvelse udflyder over Statens hele svrige Legeme. Saas udelikat for Kibstædersnes Slepne og pyntede Folk dette Billeds end maa synes, saa sandt findes det dog virkelig at være, og i Sædeleshed findes det at være sandt i Henseende til den Almues-Ungdom, som der opdrages, og siden udspredes over hele Landet. De tre Landboernes Læremestre i Alskens Læster og Udyb. Bankundighed, Dosvenskab, Selvraadighed, Drunkenstab, Losagtighed, Logn, Lyverie og flere deslige Ting ere sædvanligens de Egenstabber, man finder hos Born og Tjenestefolk, som, opdrague i Kibstæderne, komme ud paa Landet at tiene. Ihvormeget dersot end Boidens Ungdom trænger til bedre Undervisning, saa trænger dog Kibstædersnes endnu mere. Den talige Mængde Born, som her gives; den Beihed, de have for at samles; den større Lejlighed til Lediggang i Byerne, fremfor paa Landet; dette, forenet med den Udaad eg Biderlighed, som endel af de hemmeligende Søsfarende, haveriegjorende Skibsfolk og Byernes egne mange privilegerede Dagdrivere hverdag give Ungdommen Exempler paa; dette kan ikke andet,

andet, end give den skadeligste Anledning til den meest udsævende Hordervelse. Og hvor nødvendig er det da ikke, at der med den omhyggeligste Opmærksomhed sørges for Kibstædernes Ungdom! hvort nødvendigt, at her i Sædeles-
bed indrettes gode Undervisnings-Anstalter! — Det er allerede forhen omtalt, at Ronne, Lanz
kets største og folkrigeste Kibstæd, maen saadan-
ne Anstalter har. Det er sagt forhen, at de
enkende og for deres Børns Wel omhyggelige
Hordeldre føle denne Mangel, og beklage sig dera-
over; hvorför det heller ikke kan seise, at jo
Indbruggerne baade ville og kunne støsse sig pass-
sende Undervisnings-Anstalter, naar blot en
riatig Plan til deres Indretning blev dem fore-
lagt, og Sagen forresten af Wedkommende paa
krevet med forinden Alvorlighed. Efter min
Mening kunde vel Skolerne i Ronne, saavel som
i de evrighe Kibstæder, forsterkede indrettes paa
samme Maade, som de faste Skoler paa Beiden,
kun med den Forstiel, at Skolehusene, fornem-
melig i Ronne og Nørre, maatte være saastore,
at der kunde blive tvende forskellige Lærestuer.
Ogsaa her maatte være tvende Skolelærere: een
for at undervise de Yngre, omrent efter samme
Methode, som paa Beiden er foreslaen, og en an-
den, for at undervise de Eldre; de maatte derfor
hvort have sin Stue. Omgaende Lærere kunne ikke
have

have Sted i Bnerne, men de maatte begge være
faste, og have Boevæl paa Skolen; paa Ven-
ningen derimod kunde gierne giøres nogen Fors-
skiel. Kunne man endnu faae en iredie Stue i
Skolehuset, og en Lærerinde i Fruentimmer-
Haandarbeide for Pigerne, var det visinok saare
unskeligt.

Da Ronne er saa stor og folkrig, og har
desuden iblandt sine Borgere endeel velhavende,
saa vilde det vel ikke være saa meget vanskeligt,
her at tilveiebringe Skolebygning og Lærernes Lou;
men hvoraf disse Bidrag egentlig skulde svares,
og hvorledes de, aspassede ester Borgernes Ma-
ritingsvei og Formue, skulde fordeles, det har jeg
ikke lokal Kundskab nok, til at kunne foreslae.
Stædets Magistrat og Geistlighed, i Forening med
nogle af Byens kyndigste Mænd, vilde bedst og
rettest kunne giøre dette.

I de Kibstæder, hvort man allerede har
Skoler, som f. Ex. i Nakkehede, Nørre, Svæ-
nise og Hasle, der er jo for endeel allerede
noget af Grundloften lagt. At udvide, omforme
og forbedre dem, vilde naturligvis fordele flere og
større Udgivter; men, er man nu vllig, at give
noget, da man næsten ingen Nutte har af det
Givne,

Givne, saa kan det med Grund formodes, man ville blive ligesaa viliq til at give mere, naar Døtten af det Givne blev sterre. Desuden er Ungdommens Undervisning en i og for sig selv saa nyttig og nedvendig Ting, at om endog Byrden, for at befædre den, skulle blive følelig, varde ingen nogenlunde evnende Mand have Ret til at undslæe sig deraf; og hvorfor skulle ikke de bornholmske Købstæder ligesaavel kunne nøde lidet til det almindelige Vel, som andre Steder maae nøde saameget, helst, da Fordelen deraf saa riens synlig falder tilbage til dem selv.

Med Allinge og Sandvig er Tilsædet det samme, som med Ronne. De have slet ingen Skole eller offentlig Undervisnings-Anstalt, og her maatte altsaa ligeledes begrundes fra Grunden af. Disse twende smaae Købstæder have vel Kirker, Tinghuus og flere Ting saaledes tilfælles, som om de vare begge forenede i en Bye; men deels er Aflanden imellem Øerne for lang, deels er Indbyggerne for mange, til at dog een Skole for begge kunne være tilstrækkelig; her maatte deraf oprettes en Skole i hver Bye, som i alle Henseender kunde være af samme Indretning og Bestandsfænghed, som Skolerne paa Øiden. Saavide jeg ved, haves allerede paa disse Steder en temmelig

melig Skolefond^{*)}), der henstaer ubenyttet, og, ligesom de saakaldte Ensepenge paa Øiden, ventter paa et Tidspunkt, da Menneskeheden, kied af sin Vankundighed, ikke aliene vil benytte Forsædrenes lagte Grundvold, men ogsaa anvende egen Kraft, for at gaae frem til Kundskab og Forædling. Af denne Fond kunne maatte haade Skolehusene opbnægtes, og noget endda blive tilovers til Skolerne løn; det Øvrige blev da ikke saa betydeligt.

Kort,

*) Af Stedets værdige Præst, Br. Landt, har saa yndenestet erfaret den rigtige Sammenhang omgaende denne omtalte Skolefond. For endel har siden 1811 en Skibskontor i Holm have skenket 10,000 Rdlr. til Allinge og Sandvig, for, sed Renterne af denne Kapital, at faae et Skolehus bygget og en Lærer lønnet; men, til Skam for Øernes daværende Borgere! man troede ikke, at Renterne deraf var tilstrækkelæs; des lange sidet til, det vilde man ikke; og sendte saaledes den Ædelmodige, for at Redebredt saa embuuggelige Øver Pengene tilbage, rigende: hvis han ikke vilde give 16,000 Rdlr., kunne man ikke benytte sig af de 10,000 Rdlr. — Hvilte Tider! hvilken Drøkemaaer! Jimildetidt besøger dog dette Eksempl, at Subscriptionslisten til en Skolefond maaske ville kasse en større Kapital, end man formoder, da at, om end for nægtelige Tid ingen Fond haves, Tinget deraf gierne kunne blive udjægt.

Kort, her findes hverken i Købstæderne eller paa Bøden uovervindelige Vanskeligheder, som viist, staer allerede mange Kilder aabne for os, og vi kunne ved ringe Anstrengelse lettelig aabne endnu flere — blot at der blev lagt Haand paa Werket! og at de, hvis Hænder herved fortrinlig skulde være virksomme, ikke vilde faa mæget giøre sig vigtige ved at forstørre Vanskelighederne, som gavnlige, ved at rydde dem af Veien.

Endnu et par Ord, Bornholms fuldstommere Underviisnings-Wesen betreffende.

De Underviisnings-Anstalter og Skoler, jeg hidtil har talt om og foreslaaet, ere, som ens-hver seer, ikke andet, end et Slags Primair-skoler — Skoler, i hvilke Underviisningen ikke strækker sig videre, end til det, som hver Almuesmand ikke burde være ubidende om. I Almindelighed bør de rigtig nok heller ikke være nytte; thi Landmanden og Almuen i det Hele har ikke mere fornødent.

Dog

Dog vil man nok indse, at et Land af den Størrelse, Folkemængde og Beskaffenhed, som Bornholm, ikke dermed er tilstrækkelig forsøget. Her ere der Købstæder, og i enhver af dem altid nogle ved Formue og Tænklemaade udmarkede Borgere; her er en betydelig Mængde militaire, civile og geistlige Embedsmænd; her ere ogsaa adskillige velhavende og cultiverede Bønder; og ut en stor Deel af disse ønskede deres Børn anderledes og bedre oplyste og dannede, end den store Hob, det er meget naturligt. — Her til kommer endnu: Landet har ingen Garnison, men hver Mand er Soldat, og af Bønderne selv udtages baade Over- og Underofficerer; men hvad sand Agtelse kunne disse vedligeholde? Hvad Respekt og Subordination kan der ventes, naar Officererne, paa Felttoget nær, aldeles intet have forud for den gemene Mand? At lade dem, som attrae Officierpost, reise til København, for der nogen Tid i Militairskolerne at blive dannede, det var vel i og for sig selv meget uppersagt; men hvor megen Belostning, fordrede ikke dette for den enkelte Mand, og, hvad det værste var, hvormegeu Fordærvelse og mulig Hansqvasterie, som Landet hidtil har været temmelig bespræktet for, vilde ikke det kunne give Anledning til? Endelig er det en Sandhed, at Bornholm synes ligesom af Naturen selv, at være bestemt til Søefart

eg

og Handel, ligesom Erfarenhed ogsaa lærer, at en stor Deel af Landets Sonner derved til alle Tider have gjort betydelig Lykke; men hvor langt hastigere skulde ikke disse have vaaret Maalet, og hvormange flere skulde ikke have naaet det med dem, dersom her paa Landet selv havde været Leitighed, til at faae den Underviisning og Dannelse, som Søefart og Handel kreve?

Det er tilsforn erindret, at Renne har en Latin-skole; men hvormeget gavnligere vilde det ikke blive, om denne kunde saaledes udvides og omformes, at den blev et Slags Central-skole for det hele Land? Ganske afaaftasse Underviisningen i de lærde Sprog, det vilde man nok sagte usdig, og det mindst nu, da herfra i de senere Tider, under Hr. Professor Andresens Bestyrelse, ere udgangne adskillige meget duelige Mand; men ombanne den saaledes, at baade dette og haint tillige kunne læres, det, mener jeg, var baade enskejligt og giotligt. Latin-skolen i Renne burde altsaa omdannes og indrettes saaledes, at, hvad enten det unge Menneske var bestemt til Søefare eller Handel, til militair eller lærde Embede; saa skulde han her kunne erholsde den til hans Bestemmelser passende Underviisning og Dannelse.

Hvor-

Hvorledes en faaand Underviisnings-Ansættelse nærmere skulde indrettes og bestrybes, det vilde naturligvis blive bestemt efter kundige og erfarte Mænds Forstlag; kuns i Overensstemmelse med det Locale maa jeg erindre: at det i saa Hald maatte blive en fast Lov, at ingen af Landets Sonner kunne blive Officier, med mindre han først i en bestemt Tid her havde bivaanet Underviisningen, og derpaa aflagt den tilbørlige Prove. For de Søefarende derimod burde vel næppe bestemmes nogen vis Periode, men oversades til dem selv, at føge Underviisningen Fort eller længe, at reise bort om Sommeren og komme igjen til Vinteren, alt efter egen Behag.

Det eneste, som herimod kunde indvendes, er udentvivl de Bekostninger, som dette vilde medføre. Dog vilde de, naar Sagen blev tagen paa det sparsommeligste, ikke blive saa overordentlig store.

Med passende Tillæg kunde jo Skolens nuværende Rektor være Stiftelsens Bestyrer og Overstyrer; han og Skolens anden Lærer give, ligesom nu, Underviisning i alt, hvad der egentlig hører til det Lærde. Tit Lærer i militaire Bisidenskaber og Øvelser kunde jo bruges Landets Artilleriekapitaine, naar han fil en duelig Officier eller

eller Underofficer til Medhjælper. I levende Sprog f. Ex. Engelsk, Tysk og Fransk, kunde vel Læreren i Bogholderie- og Kibmandsfaget tillige give Undervisning; og, naar vi da fulgte en Lærer, som gav Undervisning i Skrivning, Matematik, Navigation og Astronomie, havde vi jo de nødvendigste Lærere, og dog ikke flere, end tre egentlig nye.

Med nogen Forandring, kunde vel den nærværende Latin-skoles Bygning gjerne bruges. Og, naar da Maengden betalte i Forhold til det, de fulgte Undervisning i; naar den omtalte Subskriptionsliste med Beklendegierelse af denne Plan blev aabnet, og Regeringen vilde give Lovte om nogen Understøttelse, saa twivler jeg ikke paa, at jo Bekostningerne let vilde bringes til Veir. Bornholm skulde da blive een af de meest oplyste, een af de lykkeligste Provindser i Europa. Den skulde sende sine oplyste, duelige og modige Sønner omkring over den ganske Verden; disse skulde overalt erhverve sig haade Hæder og Welstand, de skulde, berigede med Kundskaber og Midler,

områderne tilbage til det moderlige Land, der i Ungdommen pleiebe dem saa vel; og de skulde, medens de boede omkring i Landet lærte deres hjemmeværende Brødre andre Greders fuldkomnere Jorddyrkning og Husmoldning, tillige føde og opdrage en yngre Slægt, endnu flugtige og bequemmere, end de selv havde været.